

EUROPA I EUROPSKE INTEGRACIJE U NASTAVI POVIJESTI

DAMIR AGIČIĆ

Prije nešto više od tri mjeseca, u lipnju ove godine, Republika Hrvatska postala je kandidat za ulazak u Europsku Uniju. Optimistična predviđanja vide nas u toj eurointegracijskoj zajednici već kroz tri godine, 2007., umjereniji pesimisti smatraju da se to neće dogoditi do 2008. ili 2009. godine, dok ima onih koji misle da je i to prekratak rok. Kao i u svim ostalim državama koje su u posljednjem desetljeću ili ranije ušle u integracijske procese, i među hrvatskim građanima postoje oni koji bi ulazak u Europsku Uniju željeli izbjeći ili što je moguće dulje odgoditi. Oni tvrde da nam to nije potrebno, da će nam donijeti samo negativnosti i probleme. Svakodnevno se susrećemo s raspravama o toj temi. Uostalom, svaki će odrasli građanin naše zemlje jednog dana na referendumu biti upitan kakav je njegov stav o tome.

Pitanje kojim se ovdje želim pozabaviti i o kojemu bih želio raspraviti glasi: jesu li i u kojoj mjeri naši učenici obaviješteni o europskoj povijesti općenito i europskim integracijama u drugoj polovici 20. stoljeća, o tomu što su nastavni planovi povijesti i udžbenici u nedavnoj prošlosti tražili da se o toj temi u školama govori, odnosno što zahtijevaju danas i kakve su perspektive sutra. To je neobično važno, osobito za učenike završnih razreda gimnazije, koji su već punoljetni građani s pravom glasa. Da bi učenici mogli zauzeti svoj vlastiti stav o bilo čemu, trebali bi o tome prethodno biti obaviješteni.

I još nešto, valjalo bi prodiskutirati koje su to dimenzije europske povijesti koje bi u nastavi povijesti u Republici Hrvatskoj svakako trebale pronaći mjesta u skoroj budućnosti. Makar često ukazujem na važnost udžbenika povijesti kao jedne od rijetkih stručnih knjiga koje većina ljudi ima u rukama (s obzirom da je broj osoba koje ikad pročitaju bilo kakvu drugu povijesnu knjigu vrlo malen), nisam od onih koji bi ulogu udžbenika i samih nastavnika/profesora povijesti preuveličavali tvrdeći da su oni jedini čimbenici koji utječu na formiranje povijesne svijesti mladih. No složiti ćete se zasigurno s time da i nastava povijesti, uz obiteljsku tradiciju, medije poput televizije, radija ili novina, te ostale čimbenike formiranja mladih, igra važnu ulogu. Ta bi uloga mogla biti još važnija kada bi se u školama više pozornosti posvećivalo poticanju kritičkog mišljenja učenika nego da ih se "muči" zahtjevima za memoriranjem bezbrojnih činjenica koje se ionako vrlo brzo zaborave. Racionalizacija povijesne svijesti, stavljanje određenih povijesnih događaja, osoba i procesa u njihov stvarni povijesni kontekst te rušenje mitova

i stereotipa, vrlo je važan cilj nastave povijesti. Imam dojam da taj cilj još nije dovoljno prisutan niti u školama niti postoji svijest o njemu u stručnoj javnosti.

Dakle, što današnji petnaestogodišnjak (učenik osmog razreda) ili devetnaestogodišnjak, punoljetni učenik s pravom glasa, uči o Europi i europskim integracijama nakon Drugoga svjetskog rata? Kada bi se analiziralo samo ono što u tom pogledu nudi nastavni plan i program povijesti, temeljni školski dokument, odgovor na to pitanje bio bi vrlo jednostavan: hrvatski đaci ni danas, u godini kada je Hrvatska postala kandidat za Europsku Uniju, o povijesti te zajednice, kao niti o osobama koje su zaslužne za ideju europskog pomirenja i suradnje u teškim poratnim godinama, o njezinu širenju i problemima s kojima se suočava, na nastavi povijesti naprosto ne uče i ne trebaju učiti ništa. Je li tako što moguće, pitate se. Jest, djelomično je sigurno tako jer postoje udžbenici koji se u potpunosti drže nastavnog programa povijesti, pa u njima nema pojmova poput europske integracije, Europska Unija, Maastricht, euro, ne spominju se ni Jean Monet ni Robert Schumann, ne spominje se čak ni Vijeće Europe. Može se pretpostaviti da ni nastavnici/profesori koji koriste takve udžbenike ne govore o tim stvarima. Tim prije se ova potonja tvrdnja može uzeti kao točna ako se uzme u obzir da velik broj nastavnika u završnim razredima ne stigne (ili ne želi stići) obraditi najnoviju povijest. To sam dosad mnogo puta čuo od brojnih kolegica i kolega iz školske prakse. Draža su im starija razdoblja, doba "prave" povijesti, za razliku od povijesti 20. stoljeća, osobito njegove druge polovice. Nema sumnje da je to jedna od posljedica dugogodišnje zapostavljenosti nastave najnovije povijesti na sveučilištu i općenito historiografskih istraživanja najnovije povijesti. Kao krunski argument zastupnika teze o tome kako najnovija povijest i nije povijest, često se uzima tvrdnja da nema dovoljno relevantnih dokumenata. Kao da nisu posvuda oko nas! I kao da postoji na pretek povijesnih izvora o, primjerice, doseljenu Hrvata ili grčko-perzijskim ratovima.

No vratimo se našoj temi, Europi i europskim integracijama u nastavi. Dakle, nastavni plan i program povijesti za osnovne škole, nakon što je više godina bio privremen, uz neke je manje promjene konačno stupio na snagu u lipnju 1999. godine. U stručnoj je i znanstvenoj javnosti doživio niz kritika, ali i dalje vrijedi. Zamjerana mu je ahistorijska dimenzija, pre naglašavanje političke i vojne povijesti, zapostavljanje povijesti kulture, gospodarstva i svakodnevnog života običnih ljudi, a dio je kritičara naglašavao njegovu kroatocentričnu crtu. Program je nastao preradom ranijeg nastavnog programa, odnosno izbacivanjem tema o povijesti naroda bivše SFRJ i marksističkog pristupa, ali se njegovi autori nisu uvijek u svemu najbolje snašli. Na tu je činjenicu već ukazivano, a evo prigode da se potvrdi još jednom. Povijesti poslijeratne Europe i svijeta posvećene su četiri zasebne teme/lekcije, dok se u dvije nastavne lekcije djelomično govori o širim aspektima od hrvatskih ili jugoslavenskih tema u sklopu propasti socijalizma i kulture i znanosti u drugoj polovici 20. stoljeća. U te četiri ili, ako hoćete, nešto više od četiri lekcije o svjetskoj povijesti Europi je posvećena samo prva, u kojoj se govori o stanju neposredno nakon rata i o počecima blokovske podjele svijeta, i dio jedne lekcije u kojoj je predviđeno govoriti o slomu socijalističkog društvenog sustava i propasti SSSR-a. U ostale tri obrađuju se teme o Ujedinjenim narodima, o dekolonizaciji i nastanku novih samostalnih država (u Trećem svijetu) te o lokalnim ratovima i političkim krizama u svijetu. Da za autore nastavnog programa povijesti za osnovne škole sredinom i potkraj devedesetih nije bilo važno naglasiti pojam Europa i europske integracije, govori i činjenica da se riječ *Europa* spominje samo jednom, u podnaslovu šire nastavne cjeline. Zasigurno se ne može kazati da su autori programa euroentuzijasti jer već na temeljnoj razini za njih

ne postoji sama ideja Europe i europskog jedinstva. Gledano u cjelini, europska povijest od povijesti stare Grčke do druge polovice dvadesetog stoljeća zauzima glavninu opće (svjetske) povijesti. Ostali dijelovi svijeta uglavnom su zanemareni osim u nekim pojedinim slučajevima, pa se može učiniti da je program, osim što je kroatocentričan, usto i eurocentričan. No to je samo u smislu zastupljenosti povijesti Europe – ideje Europe kao takve i europskog jedinstva nema jer se u nastavnim jedinicama o europskoj povijesti radi najčešće o povijestima ratova i sukoba među europskim narodima. Izuzetak su jedino dijelovi programa koji naglašavaju povezanost Hrvatske i Europe, prije svega na polju kulture.

Nisam siguran može li ove goleme nedostatke nadoknaditi nastava zemljopisa/geografije na kojoj učenici sedmih razreda osnovne škole i trećih razreda gimnazije uče o europskim integracijama, odnosno u osmim i četvrtim gimnazije o mjestu Hrvatske u sklopu tih procesa. Ovdje je naglasak prvenstveno na geografskim aspektima, dok povijesna dimenzija i značenje nisu dovoljno jasno istaknuti. Učenicima nedostaje povijesni kontekst jer o općim povijesnim prilikama nedostavno znaju. O Drugom svjetskom ratu i zbivanjima nakon rata uče tek potkraj osmog razreda, odnosno četvrtog razreda gimnazije. S druge strane, nastava zemljopisa/geografije donekle spašava naš školski sustav jer se o integracijama ipak nešto uči.

Kako su se sa zahtjevima nastavnog programa povijesti da o europskim integracijama ne treba govoriti snašli udžbenici? Važno je imati na umu da se još od 1996. u Hrvatskoj objavljuju usporedni udžbenici. Unatoč brojnim protivljenjima s različitih strana, taj sustav doveo je do znatnog poboljšanja naših udžbenika i do toga da je dio autora i urednika učinio korak dalje od krutih okvira nastavnog programa čim je to postalo moguće, negdje 1999. i 2000. godine. Tako je i u ovom konkretnom slučaju – postoje udžbenici koji se gotovo posve pridržavaju nastavnog programa, do te mjere da su i podnaslovi u nastavnim jedinicama isti ili slični kao u programu, ali postoje i oni koji donose ponešto drukčiji raspored gradiva te zapravo pokušavaju "popraviti" očite nedostatke tog programa. Postoje, dakle, udžbenici za osmi razred osnovne škole ili za četvrti razred gimnazije u kojima nema ni slova o europskim integracijskim procesima niti se spominju Europska Unija ili Vijeće Europe ili bilo koja druga europska institucija. Najdalji doseg tih knjiga je spominjanje blokovske podjele Europe nedugo iza Drugoga svjetskog rata, a prema nekima ta podjela kao da još traje. Zastupljenost ovih udžbenika u školama nije zanemariva. Dio je autora udžbenika povijesti stavio makar kratku crticu o postanku Europske Unije te naveo osnovne datume iz njene povijesti. Postoje i autori koji su otišli korak dalje – o europskim integracijama pišu u zasebnoj temi.

Proljetos je u osnovnim i srednjim školama u Republici Hrvatskoj provedeno jedno istraživanje o povijesnoj svijesti mladih. Obuhvaćeno je 847 učenika viših razreda osnovnih i srednjih škola iz svih dijelova zemlje. Na veliko iznenađenje čak 23,7% ispitanika, gotovo četvrtina, odgovorilo je da je pristupanje ili prebrzi ulazak u Europsku Uniju najveća opasnost za Republiku Hrvatsku. Takvim se rezultatima može pristupiti na dva načina – to je manje od četvrtine, kazat će jedni. Istina, no ne smije se smetnuti s uma da je prema mišljenju naših učenika upravo to **najveća** opasnost, ispred svih ostalih, poput ratova ili gospodarskih problema i nezaposlenosti (svaki od ova dva odgovora po 11,9%). Važno je napomenuti da učenicima nisu ponuđeni odgovori koje bi oni zaokruživali, nego su zamoljeni da sami upišu na praznu crtu što misle koja je najveća opasnost za suvremenu Hrvatsku. Valja se zamisliti imaju li ti rezultati kakve veze sa zanemarivanjem tema o europskim integracijama.

U svakom slučaju, danas se mnogo govori o tome da je u nastavu povijesti (i zemljopisa) potrebno unijeti "europsku dimenziju". Različite osobe na razne načine shvaćaju taj pojam – mnogi pod njime podrazumijevaju podršku europskim integracijama i neprirодно forsiranje europske ideje. Katkad se eurointegracijske ideje poistovjećuju sa situacijom koju smo proživjeli u većem dijelu 20. stoljeća i izjednačava se ideja ujedinjene Europe s jugoslavenskom idejom i bivšom jugoslavenskom državnom zajednicom. Plaši se da će Hrvati ulaskom u Europsku Uniju izgubiti nacionalni identitet, državnost i slično. No, "europska dimenzija" trebala bi označavati put prema boljem međusobnom razumijevanju Europljana, pa tako i boljem razumijevanju nas s drugima. Valja stoga dopustiti mladima da budu obaviješteni i da sami izaberu svoj put u budućnost.

Na kraju, kakve su perspektive; hoćemo li uskoro pripustiti ujedinjenu Europu u naše klupe na satovima povijesti? Čini se da hoćemo. Povjerenstvo za izradu Kataloga znanja vjerojatno će uskoro dati na javnu raspravu svoje prijedloge. Među njima se nalazi i tema o Europi na putu prema integracijama u kojoj se kao ključna znanja i sposobnosti što ih učenik treba steći/razviti navodi sljedeće:

- U kojim je okolnostima i iz kojih razloga došlo do inicijativa za europsko integriranje.
- Najvažniji događaji iz povijesti Europske unije (vidjeti kronologiju).
- Ustroj EU. Europski Ustav. Temelji europskog identiteta.
- Značaj europskih integracija. Hrvatska na putu prema europskim integracijama

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA LVI-LVII
ZAGREB 2003.-2004.

UDK 93/99

ISSN 0351-2193

Historijski zbornik, god. LVI-LVII, str.1-259, Zagreb 2003.-2004.

Izdavač

Društvo za hrvatsku povjesnicu

Redakcijski odbor

Mirjana Gross

Ivan Kampuš

Franko Mirošević

Ivica Prlender

Tomislav Raukar

Petar Strčić

Glavni i odgovorni urednik

Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa Historijski zbornik su referirani u publikacijama:

ABC Clío

Historical Abstracts

America: History and Life

Adresa uredništva

Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti Republike Hrvatske

Tisak:

Horetzky